

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 10 december 2007

Mål nr

B 4554-06

KLAGANDE

DM

Ombud och offentlig försvarare: Advokat CH

MOTPART

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Grovt bedrägeri

ÖVERKLAGADE AVGÖRANDET

Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 12 oktober 2006 i mål

B 49-05

DOMSLUT

Högsta domstolen förklarar att de gärningar för vilka hovrätten har dömt DM inte är att bedöma som grovt bedrägeri.

Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i de delar där frågan har förklarats vilande.

Med ändring av hovrättens dom lämnar Högsta domstolen åtalet utan bifall och befriar DM från skyldigheten att betala avgift enligt lagen (1994:419) om brottsofferfond.

För försvaret av DM i Högsta domstolen tillerkänns CH ersättning av allmänna medel med sjutuseniohundratjugo (7 920) kr för arbete. Denna kostnad skall stanna på staten. I ersättningen ingår mervärdesskatt med 1 584 kr.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

DM har yrkat att Högsta domstolen lämnar åtalet utan bifall och ogillar det enskilda anspråket.

Riksåklagaren har bestritt ändring.

Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd i frågan huruvida de gärningar för vilka hovrätten dömt DM är att bedöma som grovt bedrägeri.

Högsta domstolen har beslutat att inte meddela prövningstillstånd i skadestandsfrågan. Hovrättens dom står därför fast i den delen.

Högsta domstolen har förklarat frågan om meddelande av prövningstillstånd rörande målet i övrigt vilande.

DOMSKÄL

Hovrätten har dömt DM för att mellan den 3 januari 1997 och den 2 augusti 1999 vid 25 tillfällen ha vilselett företrädare för SDF Södra Innerstaden i Malmö att till honom utbetala socialbidrag med sammanlagt 115 980 kr. Vilseledandet har bestått i att DM i ansökningarna om socialbidrag oriktigt intygat att han inte uppburit någon inkomst, trots att han då haft inkomst av tjänst (lön eller arbetslöshetsersättning). Förfarandet har inneburit skada för målsäganden och motsvarande vinning för DM.

Målet i Högsta domstolen gäller frågan hur gärningarna skall rubriceras inom ramen för gradindelningen av bedrägeribrott. Domstolarna har dömt

DM för grovt bedrägeri enligt 9 kap. 3 § brottsbalken. Skulle det i stället vara fråga om bedrägeri enligt 1 § samma kapitel uppkommer frågan om preskription har inträtt.

Innan Högsta domstolen kommer in på frågan om rubriceringen, finns det emellertid skäl att bedöma om det åtalade förfarandet utgör ett eller flera brott. Några generella regler för vad som utgör brottsenhet finns inte. Bedömningen får därför ske med utgångspunkt i den typ av brott som är aktuell. Det rums- och tidsmässiga sambandet ges ofta stor betydelse. I den juridiska litteraturen har också sådana omständigheter som antalet målsägande och antalet brottsobjekt ansetts ha betydelse (se Jareborg, Straffrättens gärningslära, 1995, s. 204 f.).

Upprepade fall av bedrägeri genom oriktiga sjukanmälningar eller reseräkningar förefaller i rättstillämpningen ha uppfattats som flera brott. Rättsläget kan dock inte beskrivas som entydigt. En förklaring till detta torde vara att domstolarna vid brottsrubriceringen tar intryck av att den samlade bedömningen avser bedrägerier av likartad natur, oavsett om det skulle uppfattas som ett eller flera brott. Inte minst gäller detta om bedrägerierna riktar sig mot samma målsägande. (Se t.ex. NJA 1978 s. 374, NJA 1982 s. 645, NJA 1985 s. 22 och s. 594, NJA 1989 s. 810 och NJA 1994 s. 185; jfr Jareborg, a.a. s. 206.)

I detta fall har alltså DM 25 gånger föranlett företrädare för socialförvaltningen att betala ut socialbidrag som han inte har haft rätt till. Gärningarna har visserligen riktat sig mot en och samma målsägande, och tillvägagångssättet har upprepats varje gång. Varje tillfälle framstår däremot som en klart avgränsad händelse. DM har varje gång upprättat en ny

ansökan med vilseledande uppgifter som föranlett en ny oriktig utbetalning, varvid beloppen varierat något vid olika utbetalningar. Samtliga brottsrekvisit för ett fullbordat bedrägeri har därmed varit uppfyllda vid vart och ett av tillfällena. Tidsintervallet mellan gärningarna har vanligtvis varit ungefär en månad, och det ter sig knappast naturligt att betrakta hela brottsligheten, som spänt över en tid om mer än två och ett halvt år, som ett enda brott.

Mot denna bakgrund skall varje gärningstillfälle betraktas som ett brott. Frågan är då hur gärningarna skall rubriceras. Vid bedömningen om ett bedrägeribrott är grovt skall särskilt beaktas, om gärningsmannen missbrukat allmänt förtroende eller begagnat falsk handling eller vilseledande bokföring eller om gärningen eljest varit av särskilt farlig art, avsett betydande värde eller inneburit synnerligen kännbar skada (9 kap. 3 § andra stycket brottsbalken). Ett bedrägeri är inte nödvändigtvis grovt därför att någon av de angivna kvalifikationsgrunderna är för handen. Å andra sidan kan omständigheter som inte särskilt räknas upp i lagen medföra att brottet rubriceras som grovt. Det skall alltså göras en helhetsbedömning av förhållandena vid brottet.

Sedda var för sig kan ingen av gärningarna betecknas som grov. Det högsta enskilda belopp som betalats ut felaktigt är på drygt 6 300 kr, och omständigheterna vid det särskilda tillfället kan inte i något fall anses kvalificerande. I linje med vad som har uttalats i det föregående behöver detta dock inte vara ensamt utslagsgivande vid rubriceringen.

Riksåklagaren har anfört att DM bör dömas för grovt bedrägeri med hänsyn bl.a. till de begränsade kontrollmöjligheterna och till det systematiska missbruk av bidragssystemet som DM har gjort sig skyldig till.

Det sammanlagda beloppet på drygt 115 000 kr är högt men avser inte ett så betydande värde att brottsligheten redan därigenom bör hänföras till grovt bedrägeri. Inte heller framstår gärningarna som särskilt förslagna (jfr NJA 1985 s. 594). De måste ändå bedömas som allvarliga. DM har under mer än två och ett halvt års tid använt sig av systemet för socialbidrag på ett otillåtet sätt. Gärningarna utgör en serie av likartade brott. Det finns emellertid inte något stöd för slutsatsen att han redan från början har handlat enligt en brottsplan eller i övrigt någon grund för att de inledande gärningarna skulle ha kunnat ses som delar av ett systematiskt brottsligt förfarande. Och även om förfarandet med tiden har upprepats, kan det inte anses ha skett i så stor utsträckning eller på sådant sätt att den samlade brottsligheten kan betecknas som grovt bedrägeri.

Att bedrägeribrott begås i flera fall kan beaktas inom ramen för den straffskala som gäller för bedrägeri enligt 9 kap. 1 § brottsbalken och den särskilda regeln om bestämning av fängelse som gemensamt straff för flera brott i 26 kap. 2 § andra stycket samma balk. Som uttalats i rättsfallet NJA 1986 s. 234 är den omständigheten att minimistraffet för grovt bedrägeri satts till sex månader ägnad att inskräpa att straffskalan bör reserveras för gärningar med betydande straffvärde.

Sammantaget finner Högsta domstolen att gärningarna, trots att de är allvarliga, inte kan bedömas som grovt bedrägeri enligt 9 kap. 3 § brottsbalken.

Vid denna bedömning saknas det skäl att närmare gå in på betydelsen av de lagändringar som har trätt i kraft den 1 augusti 2007 och som innebär att gärningar av nu aktuellt slag kan falla inom tillämpningsområdet för bidragsbrottslagen (2007:612). Enligt motiven till den lagen bör de nya bestämmelserna i regel inte leda till en mildare bedömning än äldre lag, eftersom straffskalorna är desamma som för motsvarande bedrägeribrott (prop. 2006/07:80 s. 94). Undantaget är grovt bidragsbrott, där högsta straff är fängelse i fyra år, att jämföra med sex år som maximistraff för grovt bedrägeri. Med hänsyn till att bedrägerierna i detta fall inte bedöms som grova, saknas det anledning att överväga om nu gällande lag skulle vara tillämplig (5 § andra stycket lagen, 1964:163, om införande av brottsbalken).

Den fråga som har ställts upp i beslutet om prövningstillstånd skall alltså besvaras så, att de gärningar för vilka hovrätten har dömt DM inte är att bedöma som grovt bedrägeri. Det finns då skäl att bevilja prövningstillstånd i de delar där frågan har förklarats vilande.

DM fick del av åtal för gärningarna den 3 november 2004 eller med andra ord efter mer än fem år. Eftersom svårare straff än två års fängelse inte kan följa på bedrägeri enligt 9 kap. 1 § brottsbalken, har preskription inträtt. Åtalet skall därför lämnas utan bifall.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Leif Thorsson, Severin Blomstrand, Ann-Christine Lindeblad, Kerstin Calissendorff och Gudmund Toijer (referent)
Föredragande revisionssekreterare: Kenneth Truedsson